

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-85>

УДК 330.341.1: 347.77

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК КАТАЛІЗАТОР ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ ТА У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

INTELLECTUAL PROPERTY AS A CATALYST FOR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE DURING THE WAR AND POST-WAR PERIOD

Вірченко Володимир Віталійович

доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9085-6659>

Вірченко Віра Володимирівна

кандидат історичних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0201-9827>

Панова Лоренца Ізабелла Аленівна

здобувачка освіти,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9686-3331>

Virchenko Volodymyr, Virchenko Vira, Panova Lorenza Isabella
Taras Shevchenko National University of Kyiv

Стаття присвячена дослідженню сутності, значення, економічних функцій інтелектуальної власності в сучасній постіндустріальній економіці, а також ролі ринку інтелектуальної власності у забезпеченні прискореного відновлення економіки України як під час війни, так і у повоєнний період. Обґрунтовано важливе значення інтелектуальної власності у стимулюванні технологічного оновлення виробництва. Визначено функції інтелектуальної власності, зокрема розподілу, стимулювання, інноваційну та інституційну. Проаналізовано динаміку розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні в довоєнний період та під час повномасштабної війни. Розроблено економетричну модель, яка засвідчує позитивний вплив розвитку сфери інтелектуальної власності на динаміку ВВП країни. Ідентифіковано основні канали впливу інтелектуальної власності на відновлення економіки України.

Ключові слова: війна, інтелектуальна власність, економічне зростання, комерціалізація, повоєнне відновлення, інноваційна модернізація.

The paper provides comprehensive analysis of the nature, significance, and economic functions of intellectual property in the modern post-industrial economy, as well as the role of the intellectual property market in ensuring the accelerated recovery of the Ukrainian economy during the war and in the post-war period. The author substantiates the importance of intellectual property in stimulating technological modernization of production. Key economic functions of intellectual property are analyzed including stimulation function, allocation function, institutional function and innovative function which implies that introduction of intellectual property in commercial activity promotes technological renewal of production, as well as economic profit generation through the creation and sale of innovative products. The dynamics of development of the intellectual property sector in Ukraine in the pre-war period and during the full-scale war is analyzed. The author shows that due to a certain stabilization of the macroeconomic situation in Ukraine in the second year of the full-scale war, the number of applications for registration of intellectual property objects in 2023 increased by 47.57% on average compared to 2022. An econometric model has been developed that proved the positive impact of the development of intellectual property on the GDP growth rate. The results of the regression analysis showed that the development of the intellectual property market in Ukraine during the war could provide 2.4% of annual GDP growth, i.e. about half of last year's GDP growth in Ukraine. This allows us to reasonably consider the intellectual property market as a catalyst for the recovery of Ukraine's economy during the

war and in the post-war period. The main channels of influence of intellectual property on the economic recovery of Ukraine are identified including the multiplier effect of investments in intellectual capital on the country's GDP due to secondary investment expenditures; innovative modernization of production through expanded reproduction of intellectual capital; formation of the global competitiveness of national economy through export of innovative products.

Keywords: war, intellectual property, economic growth, commercialization, post-war recovery, innovative modernization.

Постановка проблеми. На сучасному етапі цивілізаційного розвитку інтелектуальна власність становить невід'ємну складову господарської системи країн, які характеризуються стійкими темпами економічного зростання та високим рівнем конкурентоспроможності. Важлива роль комерціалізації інтелектуальної власності у стимулюванні розвитку науки, технології та мистецтва, а також формування базису господарської системи постіндустріального типу нині не підлягає сумніву.

Завдяки активній видачі патентних грамот і привілеїв, охороні результатів інтелектуальної діяльності Англії вдалося досягти технологічного лідерства, сформуванню основи для промислової революції, а також зберегти свої провідні позиції у глобальному економічному середовищі. Подібний шлях у тій чи іншій мірі пройшли практично усі країни, які входять до великої двадцятки, а також азійські тигри, які спромоглися за короткий час перетворитися з відсталих держав на передові країни Азії. Завдяки цьому дослідження ролі інтелектуальної власності у відновленні економіки України під час війни та забезпеченні її прискореного розвитку у повоєнний період, становить актуальне питання вітчизняної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти впливу інтелектуальної власності на економічний розвиток ставали об'єктом досліджень як вітчизняних, так й іноземних науковців. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці Базилевича В. Д., Орлюк О. П., Пахаєвої Ю. С., Харламової Г. О., Голда Р., Морін Ж.-Ф., Шедід Е., Белтран-Моралес Л., Алмендарес-Хернандес М., Роджерса Е., Аяппан П., Чін Л. та ін. Зокрема, Базилевич В. Д. дослідив сутність, функції та значення інтелектуальної власності у формуванні національної інноваційної системи [1, с. 539]. Орлюк О. П., аналізуючи дані Європейського офісу інтелектуальної власності та Офісу з питань патентів і торговельних марок США, визначає сферу інтелектуальної власності як драйвер економічного розвитку [2]. Канадій-

ські дослідники Голд Р., Морін Ж.-Ф., Шедід Е. на основі проведеного статистичного аналізу доходять висновку про суперечливий інтелектуальної власності на економічне зростання, стверджуючи, що характер впливу залежить від специфіки економіки, інституційної структури та політичного устрою країни [3]. Мексиканські науковці Белтран-Моралес Л., Алмендарес-Хернандес М. та ін. обґрунтовують позитивний вплив інтелектуальної власності, особливо об'єктів патентного права, на економічний розвиток Мексики [4]. Аяппан П. та Чін Л. за результатами аналізу даних з'ясували, що країни з високим рівнем захисту прав інтелектуальної власності, зокрема прав на товарні знаки і промислові зразки, демонструють вищі темпи економічного розвитку за рахунок припливу прямих іноземних інвестицій [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне результатам наукового пошуку вітчизняних та іноземних дослідників у даній сфері, потрібно відзначити, що в економічній науковій літературі відсутні праці, присвячені комплексному аналізу передавального механізму впливу інтелектуальної власності на економічний розвиток країн, що перебувають на шляху повоєнного відновлення. Крім того, в наявних наукових джерелах основний акцент припадає на аналіз характеру впливу сфери інтелектуальної власності на економічний розвиток країн ЄС, США, Північної Америки та Східної Азії.

Постановка завдань дослідження. Не піддаючи сумніву позитивний характер впливу інтенсивної комерціалізації інтелектуальної власності на економічне зростання, ми зосередимо увагу на оцінці ролі та визначенні каналів впливу сфери інтелектуальної власності на темпи відновлення економіки України. Мета статті полягає у комплексному аналізі особливостей розвитку сфери інтелектуальної власності в умовах війни в Україні, механізму її впливу на відновлення економіки України, а також кількісній оцінці ймовірного внеску інтелектуальної власності у повоєнний розвиток економіки України. Завдання

дослідження підпорядковані досягненню поставленої мети і спрямовані на: з'ясування функцій інтелектуальної власності в сучасній економіці, аналіз поточного стану та динаміки сфери інтелектуальної власності в Україні, дослідження механізму та каналів впливу інтелектуальної власності на відновлення економіки України, оцінку потенційного внеску інтелектуальної власності у повоєнний розвиток нашої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелектуальна власність формує базис постіндустріальної економічної системи, заохочує розвиток інтелектуальної діяльності і, водночас, забезпечує безперервне удосконалення виробничого процесу за рахунок розробки та впровадження у господарський оборот нових інноваційних технологій. Вона має складну природу, поєднуючи правовий та економічний контекст. Інтелектуальна власність інституційно закріплюється в системі цивільно-правових норм, що визначають виключні права як особистого немайнового, так і майнового характеру на результати інтелектуальної творчої діяльності людини. Одночасно інтелектуальна власність реалізується в системі соціально-економічних відносин, які виникають з приводу привласнення, розпорядження та комерціалізації результатів інтелектуальної творчої діяльності людини. Ключова роль інтелектуальної власності в сучасній економіці обумовлюється її функціями:

– По-перше, інтелектуальна власність виконує функцію розподілу, тобто ефективно перерозподіляє результати комерціалізації інтелектуального продукту між усіма суб'єктами відносин у сфері привласнення результатів інтелектуальної діяльності: творець інтелектуального продукту отримує дохід; інвестор, який вкладає кошти у комерціалізацію об'єктів інтелектуальної власності, отримує відсоток на вкладений капітал; держава – отримує податкові надходження до бюджету; підприємства – отримують додаткову вартість, створену на основі використання інтелектуального капіталу.

– По-друге, інтелектуальна власність виконує функцію стимулювання, тобто прискорює науково-технічний прогрес, оскільки належна правова охорона інтересів та перерозподіл частини доданої вартості на користь творців інтелектуального продукту мотивують їх у такий спосіб до подальшої інтелектуальної діяльності, а також стимулюють інвестиції у інтелектуальний капітал суб'єктів господарювання [6, с. 71].

– По-третє, інтелектуальна власність виконує інноваційну функцію, тобто зумовлює інноваційну спрямованість економіки та безперервну модернізацію суспільного виробництва за рахунок оперативного впровадження результатів інтелектуальної діяльності у господарський оборот, перетворення їх на інтелектуальний капітал завдяки різним механізмам комерціалізації.

По-четверте, належна охорона прав інтелектуальної власності впливає на економічну поведінку творця інтелектуального продукту у специфічний спосіб, завдяки чому він усвідомлює абсолютну і повну належність йому результатів власної інтелектуальної праці, вбачає в них «продовження» своєї особистості, піклується про їх ефективне і прибуткове використання, а також про збереження і зростання їх вартості. Таким чином, інтелектуальна власність сприяє формуванню ефективного власника, який відчуває економічну та соціальну відповідальність за результати господарського обороту інтелектуального продукту, намагається інвестувати в нього наявні ресурси та захищати від несанкціонованого використання.

Завдяки важливій ролі інтелектуальної власності у відтворенні інтелектуального капіталу та формуванні конкурентних переваг суб'єктів господарювання на міжнародних ринках, країни із розвинутою економікою (США, Японія, країни ЄС, Китай та ін.) останніми десятиріччями демонстрували стійкі темпи зростання ринку інтелектуальної власності. Зазначена тенденція була характерною і для України до початку пандемії. На жаль, макроекономічна нестабільність, зумовлена спочатку карантинними протиепідемічними заходами, а згодом повномасштабною військовою агресією росії, негативно позначилися на динаміці сфери інтелектуальної власності в Україні, про що свідчить статистичний аналіз даних Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій [7].

Спочатку, внаслідок карантинних обмежень та спричиненого ними зниження економічної активності кількість поданих заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності в 2020 р. скоротилася в середньому на 21,2% порівняно із 2019 р. Після того, як масштаби поширення захворюваності на COVID-19 почали спадати і карантинні обмеження послабили, реєстраційна активність у сфері інтелектуальної власності у 2021 р. почала зростати.

Таблиця 1

Динаміка подачі заявок на об'єкти промислової власності в Україні

	2019	2020	2020 до 2019, %	2021	2022	2023	2023 до 2022, %
Усього надійшло	48672	38388	78,8%	41003	22195	32759	147,6%
Винаходи	3856	3194	82,8%	3390	2758	2911	105,5%
Корисні моделі	8454	5273	62,4%	4427	2378	3504	147,4%
Промислові зразки	2627	2025	77,1%	1836	825	1112	134,8%
Торговельні марки (за нац. процедурою)	33735	27896	82,7%	31350	16234	25232	155,4%

Джерело: розроблено автором за даними [7]

На жаль, повномасштабне вторгнення росії в Україну призвело до ще більшого скорочення кількості поданих заявок на реєстрацію прав інтелектуальної власності у 2022 р. Фактично, у 2022 р. кількість заявок на реєстрацію винаходів скоротилася на 18,64% з 3390 заявок у 2021 р. до 2758 – у 2022 р. Подібна ситуація спостерігалася щодо всіх об'єктів інтелектуальної власності. Відсоток падіння кількості заявок був більшим або меншим стосовно різних об'єктів інтелектуальної власності, але в усіх випадках динаміка була виключно негативною: скорочення кількості заявок на корисні моделі склало 46,28%, на промислові зразки – 55,07%, на торговельні марки – 48,22% [7]. На щастя, цей спад мав короткостроковий характер.

На наш погляд, завдяки певній стабілізації макроекономічної ситуації в Україні на другому році повномасштабної війни, формування відповідних обережно-оптимістичних очікувань у економічних суб'єктів, а також збільшенню масштабів допомоги Україні з боку міжнародних партнерів, ситуація у сфері інтелектуальної власності почала покращуватися. Фактично, кількість заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності в 2023 р. зросла в середньому на 47,57% порівняно із 2022 р. Очевидно, що дане зростання не дозволило досягти обсягів реєстраційної активності, які існували до початку вторгнення росії в Україну. Водночас, зазначена динаміка показників подачі заявок демонструє в цілому позитивний тренд, який важко було очікувати в умовах військового стану і регулярних атак російських ракет та дронів на мирні українські міста та цивільну інфраструктуру.

Таким чином, стійкість, яку продемонструвало українське суспільство на тлі масштабних безпекових викликів в умовах війни, робить можливим поступове відновлення не

лише реєстраційної активності, а і процесів комерціалізації інтелектуальної власності, що може стати справжнім каталізатором відновлення вітчизняної економіки.

Як свідчить досвід країн із розвинутою економікою, залучення об'єктів інтелектуальної власності в процесі комерціалізації до господарського обороту здійснює стимулюючий вплив на конкурентоспроможність економіки та виступає основним драйвером стійкого соціально-економічного розвитку за рахунок реалізації механізму мультиплікації та акселерації інвестицій в об'єкти інтелектуальної власності в рамках суспільного відтворення.

Мультиплікативний вплив інтелектуальної власності на валовий внутрішній продукт зумовлюється вторинними інвестиційними витратами, пов'язаними з вкладенням коштів у інтелектуальний капітал. У свою чергу, акселеративний ефект обумовлюється зворотнім впливом соціально-економічного зростання на розвиток сфери інтелектуальної діяльності за рахунок перерозподілу частини генерованого комерціалізацією об'єктів інтелектуальної власності додаткового продукту на користь винахідників, раціоналізаторів та інших суб'єктів творчої науково-технічної діяльності.

Фактично, комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності стимулює інноваційну модернізацію виробництва та прискорює темпи економічного зростання шляхом інтенсифікації та оптимізації процесів нагромадження інтелектуального капіталу. На макрорівні роль комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у стимулювання розширеного суспільного відтворення проявляється у наступному:

– комерціалізація обумовлює перетворення результатів інтелектуальної діяльності в інтелектуальний капітал підприємств

за рахунок їх впровадження у господарську діяльність як необоротного активу;

– комерціалізація забезпечує виробництво інноваційної продукції, що є одним із основних факторів конкурентоспроможності національної економіки у глобальному економічному середовищі;

– впровадження об'єктів інтелектуальної власності у виробництво інноваційної продукції замикає процес їх господарського обороту і забезпечує розширене відтворення інтелектуального капіталу;

– комерціалізація сприяє встановленню опосередкованих ринком стійких господарських зв'язків між суб'єктами інтелектуальної діяльності та підприємствами реального сектору економіки;

– завдяки конкуренції на ринку в процесі комерціалізації завжди відбувається відбір найбільш високоприбуткових об'єктів капіталовкладень, що володіють високим інноваційним потенціалом та забезпечують швидку окупність інвестицій [6, с. 275];

– неперервна комерціалізація формує сприятливу кон'юнктуру, стабільний, еластичний і платоспроможний попит на ринку об'єктів інтелектуальної власності, що стимулює їх господарський оборот та призводить до збільшення обсягу відповідних ринкових транзакцій.

З метою підтвердження гіпотези про важливу роль інтелектуальної власності у забезпеченні прискореного відновлення економіки і розширеного суспільного відтворення на засадах інноваційної модернізації виробництва було застосовано регресійний аналіз і побудовано відповідну економетричну модель. В якості залежної змінної було обрано ВВП у поточних цінах (GDP). Для ідентифікації найбільш значимих незалежних змінних було сформовано перелік із 10 різних показників розвитку сфери інтелектуальної власності. Після аналізу кореляційної матриці, перевірки усіх показників на мультиколінеарність та відповідність вибірки критерію нормального розподілу було відібрано 3 незалежні змінні, а саме: загальну кількість заявок на реєстрацію винаходів за національною процедурою та міжнародною процедурою (ТРА), загальну кількість заявок на реєстрацію товарних знаків за національною процедурою та міжнародною процедурою (ТТА), а також показник захисту прав інтелектуальної власності (IPR) зі структури міжнародного індексу прав власності.

Для оцінки параметрів моделі методом найменших квадратів було використано

вбірку з 26 країн Європи у розрізі вищезазначених показників, розрахованих за даними Світового банку, Всесвітньої організації інтелектуальної власності та Звіту Міжнародного індексу прав власності станом на 2022 рік [8; 9; 10]. Оскільки кожен показник мав різні одиниці виміру, для уникнення викривлення результатів оцінки параметрів моделі усі дані було прологарифмовано за десятиковою основою задля забезпечення одновимірності даних та отримання валідних оцінок моделі. Після оцінки параметрів та тестування якісних характеристик моделі вона набула наступного математично визначеного вигляду:

$$GDP = 0,32*TPA + 0,37*TTA + 3,41*IPR - 6,18.$$

Регресійний аналіз проводився з використанням програмного пакета EViews 10. Результати регресійного аналізу засвідчують значущість та якісні характеристики моделі. Для оцінювання параметрів регресії застосовувався метод найменших квадратів у поєднанні з методикою консистентної оцінки коваріаційної матриці МакКінона та Уайта, що дозволило врахувати гетероскедастичність збурень, а також уникнути зміщеності й некоректності стандартних оцінок коваріаційної матриці. Стандартні похибки моделей є досить малими, F-статистика та всі t-статистики є значимими. Показники тесту RESET є позитивними і свідчать про правильну функціональну форму моделі. Аналіз кореляційної матриці засвідчив відсутність мультиколінеарності.

Інтерпретація результатів економетричного моделювання підтверджує значущість розвитку сфери інтелектуальної власності для забезпечення прискореного економічного зростання. Зокрема, збільшення показника заявок на реєстрацію винаходів на одиницю спричиняє приріст ВВП на 0,32 млрд. дол., а відповідне зростання показника заявок на реєстрацію товарних знаків забезпечує збільшення ВВП на 0,37 млрд. дол. Збільшення показника прав інтелектуальної власності Міжнародного індексу прав власності на одиницю зумовлює зростання ВВП на 3,41 млрд. дол.

Таким чином, результати регресійного аналізу дозволяють приблизно оцінити внесок сфери інтелектуальної власності у відновлення економіки України під час війни та у повоєнний період. Номінальний ВВП України в 2023 р. склав 168 млрд. дол. США на противагу довоєнному рівню, який у 2021 р. склав 199 млрд. дол. США. За умови, якщо в Україні показники заявок на реєстрацію

винаходів, заявок на реєстрацію товарних знаків та захисту прав інтелектуальної власності будуть щорічно зростати на одиницю, ВВП України у поточних цінах має зрости на 4,1 млрд. дол. США, що становитиме 2,4% річного приросту. ВВП України у 2023 р. зріс приблизно на 5%, що в історичному контексті слід розглядати як достатньо високі теми приросту ВВП. Для прикладу, стрімкий повоєнний розвиток економіки Японії в 1950–1970 рр. становив близько 9% річного приросту ВВП. Як свідчать результати моделювання, розвиток сфери інтелектуальної власності в Україні під час війни може забезпечувати 2,4% річного приросту ВВП, тобто близько 50% від річного приросту ВВП за 2023 р. Фактично, це дозволяє абсолютно обґрунтовано розглядати сферу інтелектуальної власності як катализатор відновлення економіки України під час війни та у повоєнний період.

Висновки. Результати проведеного дослідження переконливо засвідчили, що стабільний розвиток інтелектуальної власності може стати запорукою стрімкого відновлення економіки України на принципах інноваційної модернізації виробництва та забезпечення конкурентоспроможності української продукції на міжнародних ринках.

Серед основних каналів впливу інтелектуальної власності на відновлення економіки України слід виділити наступні: нагромадження та розширене відтворення інтелектуального капіталу за рахунок активної комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності; мультиплікативний вплив інвестицій в інте-

лектуальний капітал на ВВП країни за рахунок вторинних інвестиційних витрат; інноваційне оновлення виробництва за рахунок розширеного відтворення інтелектуального капіталу; формування конкурентних переваг країни на глобальних товарних ринках за рахунок виробництва інноваційної продукції; залучення в країну додаткових економічних ресурсів за рахунок повернення біженців та збільшення потоків прямих іноземних інвестицій.

За цих умов, об'єктивною передумовою прискореного відновлення економіки України як під час війни, так і у повоєнний період, є створення державою належних умов для розвитку сфери інтелектуальної власності. Важливі кроки в цьому напрямі вже зараз здійснюються Українським національним офісом інтелектуальної власності та інновацій під керівництвом д.ю.н., проф. Орлюк О. П. Водночас, формування дієвої інноваційної інфраструктури, яка прискорюватиме трансформацію результатів інтелектуальної діяльності у конкурентоспроможну інноваційну продукцію та технології; запровадження фіскальних преференцій для інноваційно активних підприємств, що спрямовані на податкове стимулювання комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності, все ще залишаються перспективними завданнями державної політики, які вимагають додаткової уваги вже зараз. Адже без всебічної підтримки інтелектуальна власність продовжуватиме залишатися прихованим резервом відновлення економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Базилевич, В. Д. (2015). *Інтелектуальна власність*: підручник. 3-тє вид. Київ : Знання.
2. Орлюк, О. П. (2024). Як правильна політика захисту інтелектуальної власності впливає на економічне зростання. *Економічна правда*. <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/12/709789>
3. Gold, R., Morin, J.-F., & Shadeed, E. (2019). Does intellectual property lead to economic growth? Insights from a novel IP dataset. *Regulation and Governance*, 13(1), 107–124. DOI: <https://doi.org/10.1111/rego.12165>
4. Beltrán-Morales, L., Almendarez-Hernández, M., Avilés-Polanco, G. et al. (2021). Effects of the utilization of intellectual property by scientific researchers on economic growth in Mexico. *PLoS ONE*, 16(10), e0258131. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258131>
5. Ayappan, P., Chin, L. (2018). Intellectual property rights, foreign direct investment and economic growth. *International Journal of Economics and Management*, 12(2), 535–548. RL: http://www.ijem.upm.edu.my/vol12_noS2/
6. Вірченко, В. В. (2018). *Інтелектуальна власність: теоретичні витoki та економічні імперативи розвитку* : монографія. Київ : Ліра-К.
7. УКРНОІВІ. (2024). *Інтелектуальна власність у цифрах : показники діяльності у сфері інтелектуальної власності за 2023 рік*. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/IP-in-Figures-2023-web-.pdf>.
8. Property Rights Alliance. (2023). *International Property Rights Index 2023 : Full Report*. URL: https://atr-ipri.s3.amazonaws.com/ipri23_fullreport.pdf.
9. World Intellectual Property Organization. (2024). *Intellectual Property Statistics Data Center*. URL: <https://www3.wipo.int/ipstats/key-search/indicator>

10. World Bank. (2024). *National Accounts Data : Gross Domestic Product (current US\$)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

REFERENCES:

1. Bazylevych, V. D. (2015). *Intelektualna vlasnist: pidruchnyk* [Intellectual property: textbook]. 3rd Ed. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
2. Orliuk, O. P. (2024). Yak pravylna polityka zakhystu intelektualnoi vlasnosti vplyvaie na ekonomichne zrostan- nia [How the right intellectual property protection policy affects economic growth]. *Ekonomichna Pravda – Economic Truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/02/12/709789> [in Ukrainian].
3. Gold, R., Morin, J.-F., & Shadeed, E. (2019). Does intellectual property lead to economic growth? Insights from a novel IP dataset. *Regulation and Governance*, 13(1), 107–124. DOI: <https://doi.org/10.1111/rego.12165>
4. Beltrán-Morales, L., Almendarez-Hernández, M., Avilés-Polanco, G. et al. (2021). Effects of the utilization of intellectual property by scientific researchers on economic growth in Mexico. *PLoS ONE*, 16(10), e0258131. DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0258131>
5. Ayappan, P., Chin, L. (2018). Intellectual property rights, foreign direct investment and economic growth. *Inter- national Journal of Economics and Management*, 12(2), 535-548. http://www.ijem.upm.edu.my/vol12_noS2/
6. Virchenko, V. V. (2018). *Intelektualna vlasnist: teoretychni vytoky ta ekonomichni imperatyvy rozvytku* [Intellectual property: theoretical origins and economic imperatives of development : monograph]. Kyiv : Lira-K [in Ukrainian].
7. UANIPIO. (2024). *Intelektualna vlasnist u tsyfrakh : pokaznyky diialnosti u sferi intelektualnoi vlasnosti za 2023 rik* [Intellectual property in figures: indicators of activity in the field of intellectual property for 2023]. URL: <https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/IP-in-Figures-2023-web-.pdf> [in Ukrainian].
8. Property Rights Alliance. (2023). *International Property Rights Index 2023 : Full Report*. URL: https://atr-ipri.s3.amazonaws.com/ipri23_fullreport.pdf.
9. World Intellectual Property Organization. (2024). *Intellectual Property Statistics Data Center*. URL: <https://www3.wipo.int/ipstats/key-search/indicator>
10. World Bank. (2024). *National Accounts Data : Gross Domestic Product (current US\$)*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>